

A BIBLIOGRAFIAI SZAKISMERETEK MEGSZERZÉSE.

ESZTEGÁR LÁSZLÓTÓL.

— Első közlemény. —

Az a mindig jelentősebbé váló szerep, a mely a modern kultúréletben a könyvtáraknak jut, újabb és újabb intézkedéseket tesz szükségessé. Csak az utolsó félszázadra kell egy pillantást vetnünk, s a legkülönbözőbb irányú kísérletek, reformok, törekvések egész tömegével találkozunk s a munkában ott látjuk az államokat, a társadalmat, a tudomány és szellemi élet minden fajta intézményét és tényezőjét. Majdnem hihetetlen, hogy az egykor oly egyszerűen kezelt könyvtárügy mily szövevényes gépezetté alakult át, s a ki az utolsó évek könyvtári kongresszusait figyelemmel kísérte s belepillantott például a mult évi londoni bibliografiai kongresszus munkálatait tartalmazó kiadványba, meggyőződhetett, hogy mily sok oldalú ismeretre, mily komoly tanulmányra van szüksége annak, a ki a mai értelemben vett könyvtári élet mechanizmusáról tiszta képet akar magának szerezni.

Demokratikus társadalmunk a tudomány forrásait mindenki számára egyaránt hozzá férhetővé kívánja tenni. A könyvtárakat most már milliók veszik igénybe, a kiknek minden alkalmat meg kell adni, hogy kutatásaikat a legnagyobb kényelemmel és eredménnyel végezhessék. E mellett a szellem termékeinek megmérhetetlen tömegét, az ijesztő mérvben szaporodó sajtótermelést a jövő számára tudományos módszerrel konzerválni, a mi különösen a nemzeti könyvtárak egyik fő rendeltetése, s még a multa vonatkozó buvárkodásokat is folytatni, — mindezek valóban olyan feladatok, a melyeket csakis rendszeres és szakszerű tevékenységgel lehet megoldani.¹ Nagyon érthető, hogy a könyvtári

¹ A könyvtárak és a könyvtárnoki működés jelentőségéről a modern szellemi életben, igen érdekes fejtegetéseket tartalmaz *dr. Eichler Ferdinánd*

kérdéssel foglalkozók előtt mindig fontos volt az, hogy a könyvtárban alkalmazottak a szükséges szakképzettséggel rendelkezzenek. Azonban a kérdést jó ideig esetről-esetre való intézkedésekkel oldották meg. Mindig akadt egy-egy kiváló tudós, a ki tudomány-szaka mellett a könyvtári tevékenységhez is hajlamot érzett. Ezt azután alkalmazták s a könyvtár az illető tudós egyéniségének hatása alatt fejlődött egy bizonyos irányban, míg utódja alatt az az irány meg nem változott. E kedves és sok tekintetben jó hatású és eredményű patriarkhalis idők azonban elmúltak. A jelzett körülmények: a könyvtárakat használók nagy száma s a könyvtári feldolgozásra váró anyag nagysága nagy könyvtári személyzetet kíván, a melynek bizonyos egyöntetűséggel kell működnie, hogy az a nagy gépezet, a mit könyvtárnak nevezünk zavartalanul, funkcionáljon. A vezetők egyénisége ma is rányomhatja ugyan a maga bélyegét a könyvtárakra, azonban épen a nagy forgalom és nagy anyag miatt a legnagyobb kiválóság minden törekvése hiábavaló marad, ha nem áll rendelkezésére kellő ismeretekkel ellátott könyvtári személyzet, a melynek minden tagja a maga helyén a szükséges biztossággal végezze dolgait. Minthogy pedig a modern kulturális élet tünetei a könyvtárak folytonos szaporodására és nagyobbodására nyujtanak kilátást, a könyvtárnoki pályához szükséges ismeretek megszerzésének eszközeiről gondolkozni nagyon is időszerű. Nevelni kell könyvtárnokokat. Meg kell találni a módot arra, hogy a könyvtárnoki pályához szükséges ismereteket meg lehessen szerezni azoknak, a kik ehhez kedvet éreznek. Természetesen rendszeres könyvtárnoki szakképzésről csak olyan országokban lehet szó, a hol a fejlődés bizonyos fokára jutott könyvtári élet van s a hol az ilyen szaktanulmányokra rendszeresített és illően dotált állások mentül nagyobb száma — a legfőbb buzdítás. Azt hisszük, Magyarország most közeledik ehhez a ponthoz. S az utóbbi évek múzeumi és könyvtári mozgalmainak hullámaival, melyek úgyszólván egyszerre részint, mint a közoktatási kormány hivatalos intézkedései, részint mint a társadalom spontán megnyilatkozása szellemi életünket e téren szokatlan élénkségbe hozták, csakugyan fölszínre is került többek közt a könyvtárnokok szakképzésének ügye is. S a hazai könyvtárak és múzeumok gráci könyvtárnok: *Bibliothekspolitik am Ausgange des 19-en Jahrhunderts* című tanulmánya (Leipzig. Harrassowitz. 1897.)

országos főfelügyelősege nem is késett megtenni annyit, a mennyi az adott viszonyok között lehetséges volt. A *Magy. Nemzeti Múzeum* könyvtárában tartott szaktanfolyam legalább főbb pontjait megismertette a könyvtári működésnek és adminisztrációnak. Ez azonban nem lehet végleges megoldása a kérdésnek. Lehetetlen, hogy a könyvtári szaktanulmányok mindössze ezekre az évi pár hetes tanfolyamokra szorítkozzanak. Ezt mindössze a legsürgősebb szükségéseken segítő kezdetnek tekinthetjük, melyből azonban a könyvtári tudományok rendszeres művelésének kell kifejlődni. Hogyan? Milyen eszközökkel? Egyáltalán hogy áll ez az ügy a nyugati kulturállamokban, melyeknek kulturájukkal együtt könyvtári életük is százados hagyományokkal dicsekedhetik? Ezekre a kérdésekre szándékozunk felelni, midőn lehetőleg részletesen bemutatjuk azt a tanulmányt, melyet a második brüsszeli bibliografiai konferencia elé *Lameere* Eugene és *Sury* Charles terjesztettek, s a melynek alapján kifejlődött tanácskozás eredménye az volt, hogy a konferencia bibliografiai szakiskolák fölállítására iránti óhaját fejezte ki. Ez a tanulmány most nyomtatásban is megjelent.¹ Első része a bibliografiai szaktanulmányok ez időszertinti állapotait vizsgálja a különböző országokban, míg a második egy bibliografiai szakiskola tervrajzát tartalmazza.

Mindezekről tudomást szerezve, nagyobb biztossággal nyilatkozhatunk arról, hogy itthon mi módon kellene a kérdést megoldani.

I.

Egészen természetes, hogy a szerzők mindenekelőtt saját hazájukat veszik szemügyre, a hol újabb időben több oldalról is foglalkoztak a könyvészeti tanulmányok rendszeresítésével. Két újabb keletű belga tervezet ismertetésével kezdődik a tanulmány.

¹ Les Écoles du Livre et la Création d'une École du Livre à Bruxelles. Par Eug. Lameere et Charles Sury. Bulletin de l'Institut international de Bibliographie. 1897. 2 évf. 4. 5. 6. füzet. — A brüsszeli nemzetközi bibliografiai intézet rendes folyóiratának e hármask füzetében van szentelve. Azonban nem tartalmazza az egész anyagot s igen nevezetes rapportok az értesítés szerint csak a következő füzetekben fognak megjelenni s aztán az egészről készül majd egy mindent magában foglaló kiadvány. A könyvtári szaktanulmányok kérdésének mostani aktuálítása készített, hogy a jelzett tanulmányt már most bemutassuk.

Az egyiknek szerzője *Fétis* Eduard, a brüsszeli Bibliothèque Royale főnöke (conservateur en chef), míg a másik *Vandeveld* Ernesttől, a belga könyvkereskedői kör (Cercle belge de la Librairie) titkárától ered. A királyi könyvtár vezetőjét az újabb könyvtári kinevezések vitték rá, hogy a miniszterhez intézett egyik újabb jelentésében a könyvtárnoki szakvizsgálatok eszméjét pendítse meg.¹ Ez a vizsgálat kétféle volna a szerint, hogy a jelölt már elnyerte-e a bölcelet doktori oklevelet vagy nem. Az olyan jelölt, a ki még nem doktor, megvizsgálatnék a klasszikus nyelvekből, a világtörténelemből és különösen Belgium történetéből, az ó-, közep-, és újkori irodalomtörténetből, a nyomdászat történetéből és az emberi ismeretek osztályozásából. A doktorokra nézve ez a vizsgálat nem lenne kötelező, azouban ők is vizsgálatot tennének annak bizonyítására, hogy a francia és flamand nyelveken kívül még két előnyelvet tudnak (választani lehet a német, angol, olasz és spanyol közül), továbbá, hogy értenek a könyvtári leltárak vezetéséhez és a különböző (methodikus és alfabetikus) katalogusok szerkesztéséhez. A kik pedig a kéziratárban akarnának alkalmazást nyerni, alávetnék magukat vizsgálatnak a középkori irodalomtörténetből, a paleografiából, az oklevéltanból, a kéziratok diszitése és festésének történetéből, a keresztény ikonografiából és a heraldikai és genealogiai tudományokból. Végül a metszettár alkalmazotjainak ismerniök kell a művészetek történetét, a metszetek osztályozását és a földrajzot.

Mint várni is lehet egy olyan tanulmánytól, mely egy speciális könyvészeti iskola felállításának eszméjét akarja megpendíteni, *Fétis*nek eme nagyon is indokolt kívánságaira szerzők azzal a kérdéssel felelnek, hogy a megjelölt *szakismereteket* ugyan hol sajátítsák el a vizsgára menni kívánók? Fölhozzák, hogy a ki ilyesmiket kíván, nem ismeri a belgiumi egyetemek tanulmányi rendjét, melyből a bibliografiai tudományok hiányzanak. Ugyan hol adják elő a könyv történetét úgy, a mint azt egy könyvtárnoknak tudni kellene? Hát a könyvtárkezelést, katalogusszerkesztést stb. ugyan hol lehet megtanulni? Aztán mint szembeszökő ellenmondást említik föl, hogy *Fétis* a bölceletdoktorokat is

¹ E *Fétis*, Rapport adressé à M. le Ministre de l'Intérieur et de l'Instruction publique sur la situation de la Bibliothèque Royale durant du les années 1894—95. Brüsszel, 1896.

megakarja vizsgáztatni a paleografiából és diplomatikából, holott ezekből a tárgyakból már az egyetemen lehet, sőt kell vizsgát tenni a történeti szak jelöltjeinek. Végső következtetésük az, hogy önálló könyvészeti iskolákat kell fölláttani, mely az egyetemtól függetlenül képezzen ki a könyvtári szolgálatra.

Azóta, hogy szerzők tanulmányukat elkészítették, már meg is jelent a könyvtárnoki vizsgálatot szabályozó belga közoktatásügyi miniszteri rendelet. (1897. decz. 24.) Ennek értelmében mindazoknak, a kik a brüsszeli királyi könyvtárban állást akarnak elnyerni, egy évi próbaévesség után, melyet a brüsszeli királyi vagy az ország más nyilvános könyvtárában lehet eltölteni, szakvizsgálatot kell tenni, amely írásbeli és szóbeli részből áll. Az írásbeli rész: egy a kir. könyvtár adminisztrációja köréből vett, vagy valamely általános bibliografiai kérdéssel foglalkozó dolgozaton kívül tíz könyvnek osztályozása és czedulázása, melyek között inkunabulumok, latin, görög és a vizsgázó által megjelölt modern nyelvű nyomtatványok vannak, továbbá két kéziratnak, egy régibb metszetnek leírása s egy régi pénznek vagy föliratnak megfejtése. A szóbeli részben kérdéseket kap a jelölt a bibliografia, bibliothékonómia és bibliothekografia köréből, a paleografiából és diplomatikából, a művészetek, metszés, litografia, a pénzek és érmekek és a könyvnyomtatás történetéből, az emberi ismeretek általános osztályozásából és végül le kell fordítania néhány mondatot könyvészeti tárgyú s az általa megjelölt nyelveken írt munkákból. A 3—5 tagból álló vizsgáló bizottságot, melynek elnöke a brüsszeli kir. könyvtár vezetője, a miniszter nevezi ki.¹

Dolgozatunk végén majd ki fogjuk fejteni, hogy az egyetemi tanulmányokba minden nehézségek nélkül be lehet illeszteni a bibliografiai tanulmányokat. Most nézzük meg a már meglevő külföldi hasonczélú intézményeket, Vandeveld tervezetéről mindössze fölemlítve, hogy azt szerzője a könyvkiadók 1896-iki brüsszeli kongresszusán bemutatta, s hogy a könyvkereskedői pályára készülőknek szánt olyan fajta iskolák létesítésére vonatkozik, a minők Lipszében és Milánóban vannak.

Németországban rendszeres könyvészeti tanfolyam csak a göttingai egyetemen van, a hol a nagyhírt bibliológus *Dziatzko*

¹ Le Bibliographe Moderne, 1897. évf. 6. szám. 409 l.

előadja a könyvnyomdászat és könyvkereskedelem történetét, az írás és könyv régi történetére vonatkozó ismereteket s ezeken kívül bibliografiai gyakorlatokat is (kataloguskészítés, osztályozás) végeztet. Ezek a gyakorlatok ingyenesek. A porosz királyságban csak rövid idő óta rendszeresítettek vizsgálatokat a könyvtárnok-jelöltek részére. 1894 előtt a volontair-rendszer volt szokásban. Külön vizsgát nem kívántak, elegendő volt a végzett felsőbb tanulmányokat igazoló oklevél. Azonban az 1893. decz. 15-i miniszteri rendelet szorosan megszabja a feltételeket, melyektől a könyvtári szolgálatba való fölvétel függ. Be kell terjeszteni az érettségi bizonyítványt s az egyetem valamelyik fakultásán szerzett doktori oklevelet, továbbá erkölcsi és orvosi bizonyítványt, s valamelyes igazolványt arra nézve, hogy a folyamodó rendelkezik a két évi próbaérvesség idejére a megélhetésre szükséges anyagi föltételekkel. Ezt a két évet vagy a berlini kir. könyvtárban vagy valamelyik kir. egyetemi könyvtárban kell eltölteni; a jelöltnek jogában áll, sőt előnyös is, hogy a második évet a göttingai egyetemi könyvtárban töltsse el. Erre következik a könyvtárnoki szakvizsga, melynek czélja meggyőződést szerezni arról, hogy a jelölt két év alatt elsajátította-e a szükséges könyvtárkezelési ismereteket s hogy a világirodalomban megvan-e a kellő jártassága. Ezeken kívül a könyvtári szükségletekhez mérten ismernie kell az angol, francia és olasz nyelveket. S egy pár kérdést kap az írás és könyv történetéből is. Természetesen, a kiknek a paleografia, vagy az inkunabulumok terén speciális ismereteik vannak, előnyben részesülnek. Ha a vizsgálat nem sikerült, fél év múlva ismételni lehet, azonban ezt az időt is könyvtári volontaire-szolgálatban kell tölteni. Többször a vizsgát nem lehet ismételni.

Szerzők megemlékeznek még a lipcsei könyvkereskedő iskoláról, mely 1853-ban nyílt meg s három évfolyamból áll. Tanítják benne a német, francia, angol nyelveket, az irodalom és világtörténetet, enciklopediát (?), könyvvitelt, aritmetikát, természetrajzot s fakultative a gyorsírást.

Az angol könyvtárnokok egyesülete, mely 1877-ben alakult, 1885 óta a maga kezébe vette a könyvtárnoki vizsgálatok ügyét. Évenként kétszer, júniusban és decemberben külön bizottság ül össze, s ez adja a képesítési bizonyítványokat (certificates of proficiency). A vizsgálatokat Londonban, Oxfordban, Cambridge-ben

és Liverpoolban tartják. Kár, hogy szerzők nem ismertetnek meg részletesebben az angol vizsgálati szabályzattal, mert abból, hogy a vizsgálatnál nem szoritkoznak kizárólag a bibliografiára és bibliothékonómjára, hanem az irodalomtörténetre és a többi tudományokra is kiterjeszkednek, még sokat nem tudhatunk.

Szerzők szerint ugyanennek az egyesületnek egyik tagja vetette föl az 1892. párisi könyvtárnoki kongresszuson az eszmét, hogy a leendő könyvtárnokoknak nevezetesebb könyvtárak, könyvnyomdák és könyvkötő műhelyek látogatása által kellene a szükséges gyakorlati ismereteket megszerezni.

Egész röviden emlékszik meg a tanulmány az osztrák kultuszminiszter 1874-iki rendeletéről is, mely arra vonatkozik, hogy a bécsi egyetemmel kapcsolatos *Institut für oesterreichische Geschichtsforschungen* harmadéves növendékeinek bibliografiai és bibliothekonomiai leczkéken és gyakorlatokon is részt kell venni.

Franciaországban a párisi *École des Chartes*-ben 1869 óta bibliografiai tanfolyam is van. S a leendő archivista-paleographoknak az első év végén kell vizsgálatot tenni a bibliografiai, különösen a könyvtári osztályozásra vonatkozó tanulmányokból. Jelenleg *Mortet* látja el a tanszéket, hat hónapon át a könyv történetét s a hátralevő időben a nevezetesebb bibliografiai repertoriumokat ismertetve.¹ A párisi irodalmi fakultáson (Faculté de lettres) *Langlois Ch. V.* adja elő 1894 óta a bibliografia tudományát, s nagybecsű fejtegetéseit könyvalakban is közzé tette.² Azonban már jóval a Langlois kurzusa előtt rendszeres vizsgálatnak kellett magukat alávetni azoknak, a kik valamelyik franciaországi egyetemi könyvtárban alkalmazást akartak nyerni.³ A könyvtárnokok, a kik a rektor főnhatósága alá tartoznak, a miniszter által nevezetnek ki azon folyamodók közül, a kik képesítési bizonyítványt

¹ Charles Mortet, Leçon d'ouverture du cours de bibliographie et de service des bibliothèques, faite à l'École des Chartes le 8 décembre 1897. (Páris, Chevalier-Maresque, 1898.) — Ezt a kitünő dolgozatot szerzők még nem ismerhették s azért nem is hivatkoznak rá.

² Manuel de bibliographie historique par Ch. V. Langlois, chargé de cours à la Faculté des lettres de Paris. I. Instruments bibliographiques. Páris, Hachette et C.-ie. 1896.

³ Erre nézve részletes adatokat tartalmaz Albert Maire, Manuel pratique du Bibliothécaire cz. könyve. Ismertetését l. Magyar Könyvszemle, 1898. 100. l.

szereztek az 1879. évi augusztus 23-iki rendelettel szabályozott szakvizsgálaton. Ez a vizsgálat Párisban megy végbe a könyvtárak központi bizottsága előtt; két részből áll: az egyik egy bibliografiai tárgyú francia dolgozat, a másik tizenöt különböző tárgyú s a könyvnyomtatás különböző korszakából való könyvnek osztályozása és könyvtári feldolgozása (lapszámozás, a növekedési naplóba, az inventariumba és a különböző katalogusokba való beigtatás). A jelöltnek igazolni kell, hogy mint számfölötti, vagy alkönyvtárnok valamelyik egyetemi könyvtárban két évig mint próbaéves (stagiaire) működött. A kik azonban már archivist-paleographok, vagy megfelelő felső iskolai végzettségük van (les licenciés és lettres ou ès sciences, les docteurs en droit ou en médecine et les élèves diplômés de l'École des Hautes Études) mindössze félévi próbaszolgálatra kötelezvék. A folyamodóknak a német nyelvben való jártasságukat is igazolni kell. A *Mazarine*, *Arsenal* és *Sainte Geneviève* könyvtárakba szintén csak felsőbb tanulmányokról szóló diplomával vagy pedig az egyetemi könyvtárnokoktól megkivánt képesítési bizonyítvánnyal lehet bejutni.

S csak nemrég, 1898 május 23-ikán adta ki a francia közoktatásügyi miniszter azt a rendeletet, a mely a községi könyvtárakra való képesítést szabályozza. Egészítsük ki a brüsszeli tanulmányt azoknak a feltételeknek ismertetésével, a melyektől Franciaországban a községi könyvtári szolgálatba való fölvétel függ. Mindazoknak, a kiknek nincs az École des Chartesban szerzett oklevelük, vagy egyetemi könyvtári szolgálatra képesítő bizonyítványuk, külön vizsgálatot kell tenni, a melyre a közoktatásügyi miniszter ad engedélyt folyamodás alapján. Ehhez születési bizonyítványt, részletes curriculum vitae-t kell csatolni, s meg kell benne jelölni azokat a nyelveket, a melyeket a folyamodó tud. A vizsgálat itt is két részből áll. Az írásbelin valamely általános bibliografiai vagy a községi könyvtári adminisztráció körébe vágó kérdéstről dolgozatot kell készíteni, továbbá tartalmi kivonatot adni olyan nyelvű könyv előszavából a melyet a folyamodó megjelölt, mintegy tíz könyvet föl kell könyvészetileg teljesen dolgozni (leltár, különböző katalogusok stb.) át kell írni latin és francia középkori és újabb kézirati szöveget s ezeket a kéziratokat le kell írni tudományosan a katalogus számára. A vizsgálat szóbeli része természetesen a bibliografiára és a községi

könyvtári adminisztrációra vonatkozó kérdésekből áll, melyeknek körét a renDELETEhez függelék gyanánt csatolt program szabja meg. E szerint tájékozottságot kívánnak a pergament és papiros. a könyvkiállítás, formák, kötés ismeretében továbbá az egyes könyvek különösebb értékének (ex librisek. kézirati bejegyzések, czimerek stb.) fölismerésében. Ezeken kívül a könyvnyomtatás történetének s a bibliográfiai segédeszközöknek (Burnet, Quérard, Potthast) ismeretét kívánják meg. Hangsúlyozva van a katalogus rendszerekben való tájékozottság is s végül a könyvtári adminisztráció minden főbb mozzanata. A jelölt kívánatára az ikonografiából és a numizmatikából is adnak kérdéseket s az eredményt bejegyzik az oklevélbe. E rendelet kapcsán a vizsgáló bizottság is kineveztetett élén Delisle Leopolddal, mint elnökkel.¹

Egészen külön intézkedések érvényesülnek a Bibliothèque Nationaleba való fölvételnél. A szóban forgó tanulmány szerzői ezt csak röviden érintik, mi azonban Maire nyomán egy kissé részletesebben fogjuk ismertetni.²

Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy külön vizsgálatok vannak szervezve a nyomtatványi osztály és a kézirattár számára s ezen kívül mindkét helyen külön kell vizsgálatot tenni a próbaévvesség (stagiaire) és külön az alkönyvtárnoki fokozat elnyerése végett. Arra nézve, hogy milyen föltételek mellett bocsátják a jelentkezőket ezekre a vizsgálatokra, a program nem tartalmaz külön felvilágosításokat. A vizsgálat követelményei a következők:

I. *A nyomtatványi osztályban.* A. A próbaéves címért.

1. Mintegy husz munkát katalogizálni, melyek között előfordulnak inkunabulumok, görög, latin és modern nyelvű, különösen német könyvek.

2. Megállapítani a munkák cziméből a jellemző rendszót, a melylyel a tárgyszerinti alfabetikus repertoriumban helyet foglalnak. Ez a repertorium a Bibliothèque Nationale által havonként kinyomatott *Bulletin des publications françaises* mintájára szerkesztendő, minden névnek francia átírásával.

3. Egy latin vagy modern nyelvű előszót elemezni azoknak az adatoknak megállapítása végett, a melyeket az az illető mű írására vagy megjelenésére vonatkozólag tartalmaz.

¹ Revue des Bibliothèques. 1898. VIII. évf. 186. l.

² Albert Maire, Manuel pratique du Bibliothécaire, 33. l.

B. Az alkönyvtárnoki címért.

1. Mintegy tiz munkát vagy kisebb dolgozatot katalogizálni, melyek között inkunabulumok, latin, görög és modern nyelvű könyvek előfordulnak. Ezeket a könyvtárban szokásos bibliografiai rendszer szerint osztályozni.

2. Bibliografiai segédeszközök repertoriumok stb. által megtalálni mintegy tiz munkát, a melyeket az olvasóterem látogatói többé-kevésbé szabályos módon óhajtanak.

3. Írásban megfelelni bizonyos föladott kérdésekre annak bizonyítására, hogy a jelölt ismeri a Bibliothèque Nationale-ban alkalmazott osztályozási rendszereket, járatos a fontosabb bibliografiai segédeszközök kezelésében, tisztában van a könyvnyomtatás történetével és képes egyes könyvek különösebb érdekességeit fölismerni (az egyes példányok kivételes jelentőségét, a kötést, ex libriseket, kézirati bejegyzéseket).

II. A kéziratárban. A. A próbaéves címért.

1. Másolni kézirati szöveget.
2. Négy-öt kéziratot tudományosan leírni.
3. Kronologiai és diplomatikai kérdésekre megfelelni.
4. Latin vagy modern nyelvű paleografiai vagy irodalomtörténeti értekezés tartalmi kivonatát elkészíteni.

B. Az alkönyvtárnoki címért.

1. Négy-öt kéziratot tudományosan leírni.
2. Írásban megfelelni bizonyos föladott kérdésre a paleografia, a kéziratok bibliografiája vagy a könyvtárak története köréből.
3. Megmutatni, hogy a jelölt ismeri a könyvtárban a XVII. század óta alkalmazott különböző katalogusokat és osztályozásokat és azokat a többi gyűjteményeket, a melyekből a könyvtár kéziratanyagát kapta.

A mint ezekből látható, Franciaországban nagy gondot fordítanak arra, hogy a fejlődő könyvtárnoki nemzedék méltó legyen ahhoz a feladathoz, mely rá az általános kultúra terén az ottani virágzó könyvtári életben vár. Erről a könyvtári életéről, legalább mennyiben Párisban visszatükröződik, az elmúlt nyáron tett tanulmányutam alkalmával személyesen is meggyőződtem. Lesz alkalmam észleleteimet e helyen a kellő részletességgel elmondani. Most csak annyit jegyzek meg, hogy ez a gondosság, a mi a a könyvtárnokok kiképzésére nézve az elmondottakból látszik,

valóban szükségszerű fejleménye az ottani állapotoknak. A hol a könyv olyan nevezetes tényezője az életnek, mint ott, csakugyan gondoskodni kell, hogy annak kezelésére, annak a közhasználatba való bocsátására szakavatott emberek képeztessenek. S itt a tudományos bibliológiai tevékenység mellett meg kell még emlékeznünk Páris két olyan tanintézetéről, a melyek a könyvésztel szoros összefüggésben állanak. Ezek már nem könyvtárnokok szakképzésével foglalkoznak. Céljuk az, hogy finom ízlésű s a szükséges ismeretekkel rendelkező könyvnyomtatókkal és kiadókkal lássák el az országot. Franciaország századok óta a szép kiadványok hazája. a bibliofilség, ez a nemes sport, mindig virágzott benne s a középkori miniatoroktól kezdve Uzanneig mindig akadtak ott finom érzékű emberek, kik a könyvdiszítés, a könyvkiállítás terén valóban művészi hivatottsággal buzgólkodtak. Lássuk, mi történik arra nézve, hogy a hagyományos ízlés folyton fejlettsésk, s az esetleges magasabb hivatottság megtalálhassa kifejlődésének feltételeit és eszközeit. Nézzük meg egy futó pillantással az *École municipale Estienne* és az *École Gutenberg* munka tervezetét.

Az *École municipale Estienne*¹ 1889-ben alapított és ugyanabban az évben november 20-án nyílt meg. »Célja, ügyes és képzett munkásokat nevelni a könyvivar és könyvművészet számára.« (. . . pour les arts et les industries du livre.) Az oktatás ingyenes. A fölvétel előtt vizsgát kell tenni, a mely áll diktálás utáni írásból, két számtani feladványból és gipsz minta után való rajzból. Tizenháromeves kortól lehet jelentkezni s egy évre 75 --90 növendéket vesznek föl. Az első öt hónap alatt bizonyos számú csoportokra vannak fölosztva s hetenként fölváltva tanulnak és dolgoznak a különböző műhelyekben. A tanfolyam elméleti és technikai részből áll. Az elsőnek tárgyai gyanánt forrásunk a francia nyelvet, világtörténelmet, földrajzot, számvetést és könyvelést, mértant, diszítő rajzot, mintázást, linealis rajzot, szépírást, testgyakorlást, a könyv történetét sorolja föl. A technikai kurzus pedig a következőkre terjeszkedik ki: betűöntés, szedés, stereotípa és galvanoplasztika, nyomtatás, lithografikus-

¹ L'enseignement à l' École municipale Estienne: Programm adopté par le Conseil de surveillance. Páris. 1896. — *Ville de Paris*. Notice sur l' Ecole Estienne, École municipale professionnelle des arts et des industries du Livre. Paris. 1896. — Petit guide du visiteur à l' École Estienne. Páris, 1898.

ezeruza-, toll- és kromorajz, kőmetszés, litografikus irás, autografa, könyomás, fametszés, domború metszés, rézmetszés (burin eau-forte, pointe-séche), kötés, márványozás, aranyvágás, aranyozás bőrre, fotografia, fototopia és fotogravür.

A nappali órák az iskola növendékeinek vannak szánva. Páris városa azonban esti tanfolyamot is rendezett azon ifjú emberek számára, a kik nappal el vannak foglalva, de a kik mégis szeretnék magukat tökéletesíteni mesterségükben.

Az *École Gutenberg* 1886 január 1-én nyílt meg s a Chambre des Imprimeurs védnöksége alatt működik. Növendékeinek az elemi iskolát kell előbb végezniök s legalább 13 éves életkor szükséges a fölvételhez. Az oktatás három évre terjed. Az elméleti rész magában foglalja a francia, latin, görög és gót (!) nyelvtant, írást és olvasást és különböző nehezebb kéziratok olvasását. Franciaország és a könyvnyomdászat történetét, földrajzot, számtant, a mértékrendszert s az elemi algebrát. A gyakorlati rész első sorban a szedésre és nyomtatásra terjeszkedik ki, különböző nyelvű szövegek kiszedése és a korrekció, tördelés, sajtó aláhelyezés és nyomás, betüöntés, a cliché-készítés különböző módjai, galvanoplasztika, papírgyártás, szóval a könyvnyomdászat körébe vágó minden szükséges ismeret elsajátítható ebben az iskolában. Minden évben július közepén vizsgálatot tartanak, melyen a növendékeknek a föl adott munkát a vizsgáló bizottság előtt kell elvégezni. Az utolsó sikeres vizsgálat után az iskola képesítési bizonyítványt ad.¹

Ime egy pár adat arra nézve, hogy Franciaországban milyen eszközökkel emelik a nyomdászati ipart mindig magasabb és magasabb színvonalra.

Olaszországban 1891-ben *Fumagalli* kezdett meg bibliografiai és paleografiai tanfolyamot Flórenczben. Azonban a forrásunkul szolgáló tanulmány ezt épen csak fölemlíti, valamint a milanói könyvkereskedői iskoláról sem nyújt határozottabb képet. Röviden fölemlíti még az 1885 október 28-iki miniszteri rendeletet, mely a nyilvános könyvtárak kéziratáiraiban alkalmazott könyvtárnokok képesítését szabályozza. E szerint a jelentkezők, miután igazolták, hogy a doktori czímet vagy a flórenczi paleografiai intézet diplomáját

¹ Notice sur l' École Gutenberg, fondée sous le patronage de la Chambre des imprimeurs. Páris, 1896.

elnyerték, vizsgálatot tesznek, mely a következőkből áll: 1. olasz irodalomtörténeti tárgyú dolgozat, 2. a jelölt választása szerint klasszikus vagy keleti nyelvű szövegnek olaszra fordítása, 3. francia szöveg leírása diktálás után s ugyanennek a szövegnek lefordítása nélkül, 4. angol vagy német szöveg fordítása olaszra.

Még egy nyomdászati szakiskolával ismertet meg a Lameere és Sury tanulmánya, mely 1889 óta Brüsszelben igen nagy eredménnyel működik, s mely a belga főváros nyomdatulajdonosainak és nyomdászainak köszöni létét. Ennek a tanintézetnek (École professionnelle de typographie) célja »a nyomdászat fejlesztése mesterségüket alaposan értő munkások nevelése által.« Minden brüsszeli nyomdásztanuló belejuthat, ha 14-ik életévét betöltötte. Szeptember 1-től június 30-ig hetenként háromszor az esti órákban van az oktatás s a teljes tanfolyam öt évig tart. Felölel mindent, a mi a nyomdászat körébe vág s a technikai ismeretek mellett különösen a francia nyelvtanra, a könyv történetére és a rajzra fordít nagy gondot. Minden év végén vizsga van s az ötödik év végén az iskola képesítési oklevelet ad. 1896-ban száztiz nyomdatulajdonos és nyomdász járult fenntartásához s 77 növendéke volt.¹

Az amerikai könyvészeti szaktanulmányokra vonatkozóan *Dewey Melvil*ről emlékeznek meg nagy elismeréssel szerzők. A deczimális rendszer nagyhirű feltalálója volt ugyanis az, a ki már 1879-ben hangoztatta a nagyobb könyvtárak mellett fölállítandó könyvészeti iskolák szükségét s 1887-ben a Columbia College-ben a trustee egyik gyűlésén el is határozták, hogy az egyetemi tanszakok közé a bibliografiai tanulmányokat is beveszik. 1887. január 5-dikén vette kezdetét ez a szaktanfolyam, mely kiterjedt a bibliothékonómiaira, a szorosabb értelemben vett bibliografiára, a katalógus készítésre és az osztályozásra. 1889 óta az a tanfolyam Albanyban van. Ezóta egyre szaporodik a hasonczélú iskolák és tanfolyamok száma. Az utolsó londoni könyvtárnoki kongresszuson bemutatott jelentés szerint többek közt New-York, Brooklyn, Philadelphia, Chicago dicsekedhetnek könyvészeti iskolával.

Ennyi az, a mit a könyvészeti ismeretek megszerzésének ismert eszközeiről szerzők a brüsszeli konferencia elé terjesz-

¹ École professionnelle de Bruxelles, notice historique. Brüsszel, 1897.

tettek. Sok érdekes adatot gyűjtöttek össze, habár munkálatuk kimerítőnek nem mondható. Már most is sokban kiegészítésre szorult. Céljük különben csak az volt, hogy a különböző szakképzési módok ismertetése által épen az egyenetlenség és hiányosság föltüntetésével kimutassák egy olyan nagyobb szabású tanintézet szükségességét, mely kizárólag a könyvre vonatkozó ismeretekkel foglalkozva az egész anyagot rendszeresen és alaposan felölelje. Ennek az iskolának tervrajza képezi dolgozatuk második részét.

A GYÖNGYÖSI TOLDALÉK.

DR. ERDÉLYI PÁLTÓL.

A ferenczrendiek gyöngyösi könyvtára újabban kellemes meglepetésekben részesítette a magyar nyelv és irodalom barátait. Csak az imént történt, hogy *Széchy* Károly utána járó buzgalmának sikerült megtalálni azt a régen keresett munkát, melyről Döbrentei után tudjuk, hogy a Laus Sancti Nicolai szövegét a XVI. század korai költői termékét számunkra megőrizte. *Péchy* Ferencz éneke, a melyről szó van, figyelmeztet bennünket arra, hogy e nagy szerzetes könyvtár más egyebet is rejteget, még pedig olyat, a mi kulturánk és irodalmunk multjának ismeretére s emlékeink számának gyarapítására mindeddig ismeretlen. *Kollányi* Ferencz a magyar ferenczrendiek XVI. századi történetének rajzához, a müncheni könyvtárban s a rend budapesti könyvtárában őrzött levelező könyveken kívül a gyöngyösi székház könyvtárának jegyzőkönyvét kutatta s használta föl, s *Melich* János csak az imént egy ismeretlen szógyűjteményt s több, glosszákat tartalmazó könyvet fődőzött fel, a melynek anyaga régi magyar nyelvünk ismeretéhez jelentékeny gazdagodást mutat. Ezek között egy a XVI. század elejéről származó nyomtatvány is szerepel, mely glosszáin kívül más tekintetben is figyelemre méltó. Érdekes maga a nyomtatott mű s az a *toldalék*, mely a végéhez fűzött 23 levélre terjedő kéziratot, s abban 22 régi magyar éneket őrzött meg az utókor számára.

A nyomtatott mű egyike Paratus számos kiadást ért munkájának: *Sermones de tempore et de sanctis*, Strassburghban 1503-ban jelent meg s könyvészeti segéd munkáinkban csak